

До разової спеціалізованої ради
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Янкович Олександрі Іванівни
на дисертаційне дослідження **Бондар Юлії Володимирівни**
на тему: «Формування творчих умінь в учнів початкової школи
з використанням інтерактивних технологій»,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
зі спеціальності 013 Початкова освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

У сучасному суспільстві зростає потреба у творчих людях, здатних до нестандартних оригінальних рішень. Вимоги до креативності як якості особистості, формування творчого мислення у здобувачів освіти визначені в Концептуальних засадах реформування середньої школи, Державному стандарті початкової освіти.

У рецензованій роботі переконливо обґрунтовано актуальність обраної теми, чітко визначено науковий апарат дослідження. Зміст роботи відповідає поставленим завданням, а суть досліджуваної проблеми – темі дисертації. Дисертантка здійснила продуктивну спробу вирішення досліджуваної проблеми.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації: 0120U105364). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 23 грудня 2019 року).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою вперше:

– розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено дидактичну модель формування творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку з використанням інтерактивних технологій;

– визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій (формування в учнів позитивної мотивації до творчої діяльності; забезпечення поетапності у формуванні творчих умінь у молодших школярів засобами інтерактивних технологій; комплексне застосування завдань розвивального, творчого, проблемного характеру; організація та керівництво вчителем інтерактивною навчальною діяльністю учнів молодшого шкільного віку).

Запропоновано змістово-процесуальне забезпечення формування творчих умінь у молодших школярів із використанням інтерактивних технологій, відповідно до Концепції Нової української школи (визначено та проаналізовано зміст навчального матеріалу освітніх галузей Типового навчального плану щодо можливостей розвитку творчих умінь у молодших школярів; визначено типи уроків, які сприяють формуванню творчих умінь та подано їхню орієнтовну структуру; визначено парну, групову, колективну, колективно-групову форми роботи як провідні під час навчальної діяльності);

уточнено сутність понять: «творчі вміння», «інтерактивні технології», «формування творчих умінь з використанням інтерактивних технологій», запропоновано власні визначення цих термінів, класифікацію інтерактивних технологій, виокремлено творчі вміння в молодших школярів.

Набули подальшого розвитку зміст, форми і методи навчання учнів початкової школи в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація Бондар Юлії Володимирівни є дослідженням, що спрямоване на виявлення цінних ідей і

позитивного досвіду щодо формування творчих умінь учнів початкової школи та їхнє творче використання в освітньому процесі.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на такі результати, що мають вагому цінність.

По-перше, цінним є для педагогіки початкової школи здійснення цілісного дослідження проблеми формування творчих умінь учнів початкової школи.

По-друге, цінними є визначені ключові поняття дослідження; систематизація інтерактивних технологій, з огляду на формування яких творчих умінь вони спрямовані.

По-третє, значимими є визначення структури (структурні компоненти) творчих умінь, діагностичного інструментарію, критеріїв (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-понятійний, творчо-діяльнісний, результативно-рефлексивний), до кожного з яких дібрано низку показників сформованості творчих умінь у молодших школярів.

По-четверте, цінними є дидактична модель та педагогічні умови формування творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку з використанням інтерактивних технологій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Бондар Юлії Володимирівни та змісту публікацій дисертантки дають підстави для висновку стосовно наукової достовірності викладених автором результатів. Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (266 найменувань), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Результати дисертаційного дослідження відображено в 22-ох наукових працях, з яких 20 – одноосібних. Зокрема, написано 1 статтю в співавторстві, що індексується в наукометричних базах даних Web of Science; 8 статей представлено в наукових фахових виданнях України; 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях; 10 статей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів та 1 навчально-методичний посібник – у співавторстві.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумніву.

Дисертантка використовує в роботі комплекс методів:

теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; абстрагування, прогнозування, індукція, дедукція, класифікація для характеристики джерельної бази дослідження, висвітлення рівня її наукової розробленості, уточнення суті базових понять; моделювання та проєктування; систематизація отриманої інформації); *емпіричні* (педагогічне спостереження за учнями в процесі їхньої творчої діяльності, діагностичні методики; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій; *математичної статистики* – статистична обробка та якісний аналіз отриманих експериментальних даних із використанням критерію узгодженості К. Пірсона χ^2 , для визначення статистичної значущості отриманих результатів та перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування творчих умінь в учнів початкової школи із застосуванням інтерактивних технологій).

Дисертаційне дослідження Бондар Юлії Володимирівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес комунального закладу «Вінницька початкова школа № 5» (довідка № 02-18/180 від 03.06.2022 р.), комунального закладу «Вінницький ліцей № 8» (довідка № 165 від 21.06.2022 р.), департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної військової адміністрації (довідка № 01-17/341 від 20.05.2022 р.), закладів обласного підпорядкування управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 04-24/1197-99 від 21.06.2022 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла

Коцюбинського (довідка № 06/14 від 06.06.2022 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 464-33/03 від 21.06.2022 р.).

Одержані в процесі дослідження дані та висновки можуть бути використані під час проведення уроків у початковій школі, а також у ЗВО для оновлення освітніх програм зі спеціальності 013 Початкова освіта.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (266 найменувань).

Загальний обсяг роботи становить 542 сторінки, основний зміст викладено на 290 сторінках. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, аргументувала використання обраних методів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні основи формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій як наукова проблема»** як позитивне необхідно відзначити ґрунтовний аналіз джерельної бази дослідження, чітке визначення категоріально-понятійного апарату, класифікацію творчих умінь учнів та інтерактивних технологій.

У другому розділі **«Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій»** дисертантка глибоко проаналізувала зміст, форми, методи й визначила педагогічні умови та розробила дидактичну модель формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності процесу формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій»** ґрунтовно описала проведення експериментальної

роботи, аналіз результатів експерименту з використанням методів математичної статистики. Надбанням розділу є таблиці й рисунки, що дають змогу переконатися в ефективності розробленої дидактичної моделі.

Виходячи з аналізу основної частини роботи, доходимо висновку, що мета під час виконання дослідження була досягнута, правильність гіпотези доведена, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Творчий задум авторки дисертації досить чітко виявляється у всіх компонентах її наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Заслуговує на увагу логічно виправдана структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження.

Дисертаційна робота Бондар Юлії Володимирівни за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Повнота викладу основних положень дисертації

Основні положення та найбільш важливі результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковано в необхідному обсязі в 22 наукових виданнях України та за кордоном, пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також на III міні-симпозіумі «Реалізація розвивального потенціалу сучасних інноваційних технологій в освітньому просторі Нової української школи» (м. Вінниця – м. Бар, Вінницька область, 2021 р.).

Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

Дотримання норм академічної доброчесності

При рецензуванні дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові

положення, викладені у ній, отримані авторкою особисто.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо її подальшого використання полягає в упровадженні вибіркового навчального курсу «Розвиток творчих умінь» для учнів 2–4 класів із використанням інтерактивних технологій та технології BYOD. Дисертантка запропонувала комплекс творчих завдань, додатків (планів-конспектів уроків із різних навчальних дисциплін із використанням інтерактивних технологій), які сприятимуть формуванню творчих умінь у молодших школярів та можуть бути використані вчителями для проєктування навчальної діяльності.

Цінність становить авторський навчально-методичний посібник «Педагогічні технології інклюзивного навчання». Запропоновані в роботі теоретичні та методичні матеріали можуть бути застосовані під час проведення навчальних занять у початковій школі; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт здобувачами вищої освіти; створення навчально-методичних посібників; написання публікацій науковцями.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається вдалим і коректним використанням різних методів, що дозволило Ю. В. Бондар скласти власний алгоритм наукових пошуків.

Дисертантка вміло послуговується й загальнонауковими методами, насамперед аналізу, синтезу, класифікації, зіставлення, узагальнення та ін.

Релевантним і вдалим є використання Ю. В. Бондар статистичних методів дослідження, що забезпечило проведення відповідних етапів експерименту на належному рівні, зокрема й перевірку ефективності педагогічних умов, дидактичної моделі формування творчих умінь учнів у початковій школі з використанням інтерактивних технологій.

Необхідно відзначити наукову обґрунтованість висновків до кожного розділу, як і загальних, значну кількість таблиць та рисунків (22 таблиці і 13 рисунків).

Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У першому розділі, характеризуючи інтерактивні технології, дисертантка визначає їх як інноваційні (с. 17), проте така думка є дискусійною, зважаючи на давні історичні корені цих технологій. Вартують класифікації й застосування в дослідженні не тільки добре відомі методи інтерактивних технологій, а й інноваційні методи.

2. Доцільно конкретизувати формулювання першої умови: формування в учнів позитивної мотивації до творчої діяльності. Будь-яка діяльність повинна розпочинатися зі створення мотивації, адже це один із компонентів її структури. Отже, доцільно акцентувати увагу, якими способами пропонується формувати мотивацію до творчої діяльності, чим учень буде вмотивований.

3. Визначаючи педагогічні умови формування творчих умінь учнів, дисертантка спирається на праці С. Сисоевої, М. Пригодіна, Н. Єсіної, які визначили психолого-педагогічні умови зазначеної діяльності. Варто було обґрунтувати, чому в дисертації виявляються педагогічні умови, а не психолого-педагогічні. Чому саме ті, а не інші умови виявлено (с. 90). Чому, наприклад, не враховано умову, виявлену Пригодіним М. про опору на національний менталітет (Пригодін, М. Д. (2019), с.121).

4. Визначаючи педагогічні умови формування творчих умінь, дисертантка справедливо спирається на праці науковців, зокрема, на с. 89 зазначає: Н. Єсіна, М. Пригодін визначають оптимальні психолого-педагогічні умови, які ефективно сприяють формуванню творчих умінь у молодших школярів. Проте праці цих науковців присвячені формуванню творчих умінь студентів (Єсіна, Н. О. (2015). Методи формування творчих умінь студентів в інтелектуально-ігровій діяльності. *Педагогіка та психологія*, (48), 93-99; Пригодін, М. Д. (2019). Формування творчих умінь майбутнього вчителя образотворчого

мистецтва в процесі фахового навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер.: Теорія і методика мистецької освіти*, (26), 120-124)).

На с. 90 дисертантка пише: «Результативність формування творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку під час вивчення різних навчальних дисциплін, на думку А. Антонця, зумовлена педагогічними умовами...» Проте публікація вказаного автора присвячена формування професійних умінь агроінженерів (Антонець, А. В. (2018). Особливості формування професійних умінь агроінженерів у процесі вивчення математичних дисциплін. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки*, (38), 46-52).

5. Належно оцінюючи напрацювання авторки щодо ґрунтового аналізу формування творчих умінь учнів початкової школи, доречно було б частину матеріалів, зокрема таблиць, представити в додатках. Окрім того, у роботі серед аналізованих праць є й ті, що на сучасному етапі не становлять цінності. Їх доцільно вилучити з опису в дисертації, зменшуючи тим самим її обсяг.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, результати якої відзначаються науковою новизною, є достатньо обґрунтованими, мають теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок. Ґрунтовний аналіз дисертаційного дослідження Бондар Юлії Володимирівни «Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій» та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійно завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, й завершеності.

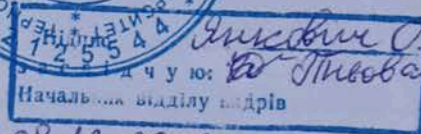
Дисертаційна робота Бондар Юлії Володимирівни «Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка Бондар Юлія Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Олександра ЯНКОВИЧ

08.12.2022р.